

Драїана Васи́лијевић-Валенї
самостјални истрјаживач
(Беч)
dr.vas381@gmail.com

UDC: 81'255.2/.4(049.32)
Приказ

КЊИЖЕВНО-ПРЕВОДИЛАЧКИ ФЕСТИВАЛ ТРАНСЛАТОРИЈУМ VII*

Хмељницки, Україна, 27–29. септембар 2024. године

У українском граду Хмељницки од 27. до 29. септембра одржан је седми књижевно-преводиначки фестивал Транслаторијум. Програм је укључивао преко 30 учесника и 20 догађаја на 4 различите локације. Манифестација се састојала од разговора, читања поезије и прозе, презентација књига, ликовних и музичких наступа. Овогодишња тема фестивала је била *превод као сећање*. Током трију дана учесници су говорили о значају превођења, документовања рата, очувања културног памћења и визуализације прошлости.

Организатор фестивала је невадина организација Транслаторијум, а први фестивал је одржан 2016. године у граду Хмељницки поводом Међународног дана превођења на иницијативу трију суоснивачица Тање Родионове, Веронике Јадухе и Јулије Дидохе, чија замисао је била да створе фестивал посвећен превођењу који би се посветио овој теми у свим њеним појавним облицима. Фестивал је наставио да се одржава сваке године, а поред фестивала појавили су се и бројни други пројекти, па је тако настала и невадина организација Транслаторијум, која данас организује, између осталог, и резиденцију за песнике и преводиоце VAZHAN residency у граду Камјанец-Подилски, као и концерт АМАДОКА: концерт савремене українске музике (према роману Софије Андрухович) који се не изводи само у України, већ и у иностранству.

У брошури која прати манифестацију директорка фестивала Јулија Дидоха детаљније објашњава избор теме проводећи паралелу између

* Фестивал сам имала прилике да посетим на позив українске организације Уметнички арсенал (Мистецький арсенал), у оквиру пројекта CELA – Connecting Emerging Literary Artists.

сећања и превода јер превод, као и сећање, повезује прошлост са будућношћу, подржава стални дијалог између епоха и култура, а тај процес не само да чува, већ и формира културне вредности, преносећи их кроз генерације. Она истиче да захваљујући преводу ми чувамо од заборавља одређене тренутке свог живота, поново их оживљавамо и враћамо у садашњост. На тај начин, преводити и бити превођен, значи бити сачуван од заборавља. Тако превођење постаје инструмент чувања сећања, захваљујући коме се преносе искуства и знања из прошлости на наредне генерације. Ипак, како истиче ауторка, превод, као ни сећање, није савршен иако му је примаран циљ да што верније пренесе оригинал и илуструје свој став цитирајући теоретичарку превођења Сјузан Баснет: *Превод, као и сећање, увек је нејрецизан, због чега не могу постојати ни савршено јамћење ни савршен превод. Али, превод, као и сећање, испуњава будућност и чини то кроз преисивање прошлости.*

Први дан фестивала започео је свечаним отварањем и обраћањем организатора и покровитеља фестивала присутнима.

Одмах након тога уследила је прва тачка програма – разговор о пројекту „Архив рата”, документовање рата као начин проживљавања рата и отпора забраву уз учешће архивисткиње Валентине Хумене која је истакла важност тога да је потребно да Украјинци држе фокус пажње на себи, како би људи чули историју из њихове перспективе. У току излагања, Валентина се осврнула и на начине и поступке документовања, не само на разлоге и мотивацију, а заинтересована публика је поставила велики број питања и дотакла се најразличитијих тема од ауторских права до емотивне стране рада у Архиву.

Следећи догађај био је разговор песникиње Катерине Михалицине и литванског песника Римаса Ужгириса на тему како поезија помаже очувању културног и историјског сећања земље. Римас Ужгирис почео је своје излагање од теме идентитета и дели своје искуство као литванског песника одраслог у Америци, истичући важност превода јер нам управо он помаже да свету представимо себе и своје културно сећање. Без таквих превода људи не могу видети једни друге. Катарина Михалицина истакла је да је разговор о сећању које остаје у речима започела са Римасом још пре овог фестивала шетајући Хмељницким кроз Алеју хероја (ред постера војницима погинулим у току рата) и да то представља урањање у контекст који је немогуће превести. Излагање је завршила читањем превода Ужгирисове песме.

Излагање организације House of Europe било је посвећено приликама за преводиоце са фокусом на преводе на угрожене језике и са њих. Представница организације поделила је са присутнима информације о програмима и конкурсима везаним за књижевно превођење и издаваштво и одговорила на питања присутних преводаца. Такође је показала нека дела која су у току претходног периода угледала светлост дана захваљујући њиховој подршци.

Следећи разговор био је посвећен визуелном језику сећања у уметности. Домаћин разговора је био Тарас Малиј, који је угостио Катерину Семењук, руководитељку платформе за културно сећање „Прошлост – Будућност – Уметност”. Представљајући рад платформе, Катарина је у фокус ставила пројекат Глосар¹ за рад с прошлошћу, чији је циљ да на једном месту прикупи и дефинише све термине важне за украјинско историјско и културно сећање.

У оквиру програма фестивала отворена је и изложба фотографија „Има ли језик ПТСП?²” Дзвинке Пинчук о последицама рата на Балкану. Фотографије, речи и текстови приказани на изложби настали су током ауторкине посете Сарајеву и радионице коју је одржала за културне раднице, а на којој је скупљала информације о томе како је рат утицао на језик, односно о томе које су се речи и изрази појавили и задржали у језику након рата. Ове речи, заједно са причама о њима и фотографијама приказане су на изложби. На отварању је такође говорио и Дамир Шагољ, искусни ратни фотограф, добитник Пулицерове награде.

Први дан је завршен пројекцијом филма „Сведоци. Заробљеништво убија”, којој је претходио кратак уводни разговор. Филм говори о догађајима 28. и 29. јула 2022. године у граду Олењивка и садржи сведочења украјинских војних заробљеника и чланова њихових породица. Након филма уследио је разговор са гледаоцима, који су се највише интересовали за даљу судбину јунака филма.

Други дан преводилачког фестивала започео је јутарњом кафом са преводиоцем чији је гост био песник и преводилац Римас Ужгирис, који је говорио не само о свом преводилачком искуству, већ и о искуству песника кога преводите. Присутни аутори који говоре стране језику су поделили своја искуства о рецепцији својих текстова на страним језицима и примере успешних или мање успешних сарадњи са преводиоцима.

Након јутарње кафе са преводиоцем уследила је радионица читања и рефлексije са Тетјаном Савчинском намењена преводиоцима и писцима, а на тему превода и сећања. Учесници су обрађивали одломак из књиге „Sympathy for the Traitor: A Translation Manifesto” уз обавезну рефлексiju на местима везаним за културне реалије.

Након радионице дошло је време за презентацију књиге *У џуђини* корејског аутора Лија Син-Уа и разговор о миграционим процесима са преводитељком Ханом Кузменском. Неке од теме разговора су биле добровољна и принудна миграција, поређење искуства главног јунака књиге који је напустио домовину са искуствима реалних људи из Украјине које новинарка и преводитељка познају.

1 Глосару се може приступити на следећој адреси: <https://pastfutureart.org/glossary/>

2 Посттравматски стресни поремећај

У следећем разговору преводитељка Ина Билоножко поделила је своје утиске о раду на преводу књиге *Бунї сївари* португалског нобеловца Жозеа Сарамега. Из разговора сазнајемо како је изгледао њен први сусрет са пишчевим делима, зашто је рад на преводу трајао читавих седам година и, најзад, зашто Сарамега сматра да само песимисти мењају свет.

Након неколико разговора са преводиоцима уследио је догађај посвећен визуелној уметности – разговор са илустраторкама Жењом Олијник и Бохданом Давидјук о томе како су украјинске илустрације на тему рата постале начин за тренутну фиксацију успомена. Уметнице су истакле да илустрације нису само начин да се у тренутку забележи успомена или рефлексивна, већ и да се појави у међународним издањима и да постане део процеса у коме уметност игра улогу медијатора.

Теоријско предавање украјинског преводиоца, психоаналитичара и есејисте Јурија Прохаска посвећено теми сећања и превођења објединило је елементе психологије, филозофије, теорије сећања, те књижевности и превођења. Прохаско је у свом излагању обухватио историјски развој теорије сећања и њене различите појавне облике као што су биографско, породично, племенско сећање, сећање препричавање, сећање као наратив, наслеђено сећање и др. Концепти изложени на предавању под називом „Преводити и бити преведен значи бити сачуван од заборављања” послужили су као одлична основа за разумевање осталих догађаја на фестивалу, било да је реч о уже стручним преводилачким дискусијама и радионицама, било да је реч о другачијим форматима. Други дан завршен је наступом групе „Курс валут” из Дњипра.

Почетак трећег дана био је резервисан за још једну преводилачку јутарњу кафу. Овог пута је о свом искуству говорила Ела Јевтушенко, преводитељка за француски језик. У току свог излагања навела је бројне добре примере из преводилачке праксе, а наступ је завршила саветима за млађе колеге који су се односили на сарадњу са уредницима, што чешће коришћење једнојезичних речника и обавезну ауторизацију превода пре објављивања.

Тема наредног разговора била је репортажа као огледало трагичних страна историје. Разговор су водили Олександар Михед и Андриј Бондар, преводилац трилогије пољског репортера Војћеха Тохмана на украјински језик. Преводилац је у разговору настојао да објасни значај репортаже као жанра, истичући да репортажа пре свега документује стварност и да се на томе заснива све – од судских процеса до књижевних наратива. Бондар је уверен да репортажа треба да буде централни књижевни жанр када је у питању документовање украјинске стварности јер даје могућност да се обједине појединачна и колективна искуства, а да прикупљена колективна искуства већ могу да изроде нешто налик на велики наратив. Објашњавајући значај репортажа Бондар их је сликовито упоредио

са капљицом воде у којој се огледа садашња ситуација, претпостављајући да ће се велики наратив родити на основу велике базе документарне прозе, есеја, дневника и видео-материјала.

Аријел Розе из Пољске и преводитељка Наталија Бељченко читали су заједно поезију из двојезичног издања збирке *Море ноћу њосџаје срчани мишић* на пољском и украјинском језику уз представљање збирке и рада на преводу.

Након поетског читања уследио је разговор пољског књижевног критичара и преводиоца Мартина Гачковског и украјинског песника и преводиоца Остапа Сливинског на тему савремених превода класике као начина за формирање нових сећања и разумевања украјинског контекста. Гачковски је истакао да пољски читалац до недавно није био свестан тога да је украјинска књижевност тако богата и разноврсна, а посебно ништа није знао о украјинској књижевности двадесетих и тридесетих година прошлог века и да нико није знао како је украјинска совјетска књижевност имала другачију уметничку вредност од руске. Истакао је како би он желео да пољски читаоци више читају украјинске ауторе и разумеју да су они засебан свет, као и да је украјинска класика још увек актуелна, што је хтео да покаже преводом романа „Град” В. Пидмохиљног.

Настављајући тему украјинске класике и превођења, Ростислав Семкив је одржао предавање посвећено преводима у затворским условима. Семкив у свом излагању даје изузетно богат, исцрпан и занимљив преглед украјинских културних делатника који су се у затворима и у изгнанству бавили превођењем, почев од Пантелејмона Кулиша све до Миколе Зерова, истичући значај превођења за њихово ментално здравље, јер им је управо рад на тексту давао снаге да се не слома и издрже до краја.

Закључни догађај трећег дана и целог фестивала био је интердисциплинарни перформанс „Археологија књижевности” у чијој основи су се наше хаику поезија Макса Лижова, музика Катерине Кострове, визуелни ефекти Макса Побережског и глас Павла Нечитајла.

Књижевно-преводиначки фестивал Транслаторијум био је богато, интердисциплинарно искуство које књижевном преводиоцу даје увид у ширину примене превода у уметности, не само писане речи, већ и интердисциплинарно. У центру пажње су били превођење и преводиначка заједница у Украјини, уз неизбежан осврт на актуелна ратна дешавања и њихово документовање. Истовремено посетиоцима је понуђен веома инспиративан програм који је обухватао визуелну и музичку уметност, као и перформансе настале уз учешће писане речи и других врста уметности.

Др Драгана Василијевић-Валент завршила је основне, мастер и докторске студије на Катедри за славистику на Филолошком факултету у Београду. Интересују је проблеми наставе страних језика, нарочито CLIL настава и примена вештачке интелигенције у настави, као и проблеми превођења. Бави се књижевним превођењем са украјинског језика на српски.

PhD Dragana Vasiljević-Valent completed her bachelor's, master's and doctoral studies at the Department of Slavic Studies of the Faculty of Philology in Belgrade. She is interested in problems of foreign language teaching, especially CLIL teaching and the application of artificial intelligence in teaching, as well as problems of translation. She is engaged in literary translation from Ukrainian into Serbian.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).